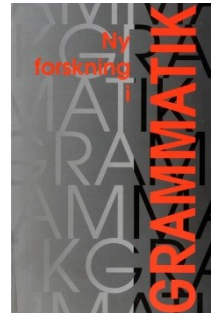

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Talesprogets grammatikaliserede enheder
Forfatter: Lars Heltoft
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 22, 2015, s. 93-112
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Dansk Sprognævn, 2015

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Talesprogets grammatikaliserede enheder

Lars Heltoft

“Grammatikkens Hovedgenstand maa være det centrale, prosaiske Skriftsprog eller Foredragssprog, hvor de grammatiske Former optræder rene og faste. Talesproget saa vel som de højere og lavere Stilarter kan kun komme i Betragtning anmærkningsvis, hvor de frembyder særlige Forhold af væsentlig Interesse.”

Paul Diderichsen (1946: VIII)

“Så fucked!”

Student

1. Indledning¹

Forholdet mellem det talesproglige og det skriftsproglige som grundlag for en grammatik er efter min mening uafklaret, og det hænger sammen med et uafklaret forhold mellem sprogsystem og sprogbrug.

I denne artikel vil jeg diskutere problemstillingen ud fra indfaldsvinklen: Ikke-finite prædikationer eller ellipse? Talesprogbrug er fuld af ikke-sætningsformede ytringer af typen *Så fucked!* (en studerendes gentagne regibemærkning under en anden studerendes beskrivelse af Michael Jacksons ligfærd), se (1).

Artiklens data er fra DGCSS' (Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier) materiale, venligst stillet til rådighed for en af mine studenterprojektgrupper af Torben Juel Jensen. Udskriftskonventionerne kan læses her: <http://dgcss.hum.ku.dk/aarsberetninger/rapporter/>

---

¹ Tak til Jørgen Schack og en anonym fagfællebedømmer for gode kommentarer til en tidligere version.

Transcribermanual_august_2010.pdf. De centrale ytringer eller ytringsdele er understreget af mig.

(1) BFG han havd:e # sådan <AOE: nå> tatoveringer alle mulige steder altså # tatoveret sine læber mere røde # AEB nåh ja # <AOE: # nåh> AOE	på den måde ja <BFG: # og så- dan> # BFG og hårgårnsen så det ikke lignte <AEB: ja> han havde en hårgårnse og sådan: # <AOE: # nja> AEB <u>så fucked</u> # AOE ja

Sådanne eksempler er typisk for talesprog og i nyere tid også for genrer som chat og sms-beskeder (Jensen 2015). Sætningslingvister er tilbøjelige til at rekonstruere dem som reducerede eller elliptiske sætninger, med stor fare for indbygget cirkelslutning. Et centralt eksempel på denne tilgang er John Lyons (1977), som rekonstruerer ellipsen på grundlag af den syntaktiske kontekst, men dog fastholder at rekonstruktionen også skal give mening i konteksten. Lyons' ellipsebegreb kan sammenlignes med synspunkterne hos Levinson (2000) og Johnson-Laird (1983). De peger begge på behovet for at skelne mellem tilfælde hvor der foreligger formelt rekonstruerbar ellipse, og tilfælde hvor rekonstruktion kræver inddragelse af kontekst i bredere forstand.

Denne pragmatiske og sprogpsykologiske position leder fra sætningslingvistikken videre til den dialogiske samtalelingvistik, repræsenteret ved Per Linell og værket *Approaching Dialogue* (1998). Linell udgør en erklæret modpol til en bestemt udgave af sætningslingvistikken, af ham kaldet den monologiske grammatiske model, med den talendes kompetens som modelgrundlag og skriftsproget som datagrundlag ("the written language bias in linguistics", se Linell 2005 [opr. 1982], resumeret i Linell 1998). Selv står han for en dialogisk model med samtalepartnerne som modellens udgangspunkt og det talte sprog som datagrundlag.

Med disse udgangspunkter kan man stille spørgsmålet om hvordan det grammatiske systemniveau skal beskrives i en grammatik der indbefatter talesproget. Linell taler om:

“the overemphasis on sentences (cf. norms for punctuation in writing expository prose) at the expense of other structures; shorter non-sentential utterances are analyzed as ‘fragments’, derived by ‘ellipsis’ from full sentences” (1998: 29).

Linells udgangspunkt betyder at en sådan grammatik ikke kan være en sætningsgrammatik alene, men må indbefatte ikke-sætningsformede grammatiske enheder som (2). Her er en gruppe studerende i gang med at beskrive et fotografi der viser detaljer af Michael Jacksons begravelse:

- (2) <AEB: det e:r en kæmpe bl->
 <LML: # det er scenen>
 #
AEB
 ja #
BFG
 okay <AOE: # mm>
AEB
 blomste:rhalløj
 og så hans
øh
kiste i guld
og så noget

De ikke-sætningsformede elementer er sat med understregning, jf. den tydeligere version (3):

- (3) <**AEB**: det e:r en kæmpe bl->
AEB
 blomste:rhalløj og så hans øh kiste i guld

Linell når kun sjældent frem til at analysere de ikke-sætningsformede syntagmatiske enheder på systemniveau, men i afsnit 4 vil jeg tage et antal eksempler op og drøfte den systematiske analyse af sådanne enheder. Det giver følgende opbygning:

2. Ellipse, kontekstualisering og dekontekstualisering
  - 2.1. Lyons' ellipsebegreb
  - 2.2. Det pragmatiske ellipsebegreb: Levinson og Johnson-Laird
3. Status
4. Per Linell: *Approaching Dialogue*
5. Non-finitte prædikationstyper
6. Opsummering

2. Ellipse, kontekstualisering og dekontekstualisering

Ellipse er i sin oprindelse et retorisk begreb der dækker udeladelse af tekst i bred forstand². Inden for sætningslingvistikken forstås det normalt som underforståelse af visse sætningsdele som kan fyldes ind fra konteksten, se fx GDS: 966. En helt aktuel og udførlig diskussion af ellipsebegrebet finder man i Brink & Schack (2014); nogle af synspunkterne herfra vil blive inddraget i det følgende.

2.1. Lyons' ellipsebegreb

John Lyons (1977, 1981) skelner mellem systemsætninger og tekstsætninger. Begrebet 'systemsætning' skal indfange den generative grammatiks sætningsbegreb med den radikale dekontekstualisering den forudsætter. Der abstraheres fra al kontekstafhængighed:

“System-sentences are idealized utterances in the particular sense of the term ‘idealization’ that is implied by ‘decontextualization’: they are derived from utterances by the elimination of all context-dependent features of utterances.” (Lyons 1977, 2: 588)

Som modsætning hertil opererer Lyons med begrebet 'tekstsætning', der dækker et mere traditionelt sætningsbegreb og inkluderer grammatikaliserede kontekstrelationer som deiksis, anaforer og informationsstrukturelle bindinger, og med disse bindingsmekanismer kan tekstsætninger realiseres som ytringer og etablere relationer ud over sætningsgrænsen på grammatisk grundlag. Men det hører også til den talesproglige kompetens at vide hvornår man kan eller skal undlade at bruge fulde tekstsætninger, men i stedet anvende ellipser:

---

² Word-programmets specialtegn ‘...’ kaldes i denne forstand tegn for ellipse.

“A conversation consisting entirely of grammatically complete text-sentences would generally be unacceptable as a text; and it is part of the language-competence of a speaker of the language that he should be able to produce grammatically incomplete, but contextually appropriate and interpretable, sentence-fragments”. (Lyons 1977, 2: 589)

Den ellipseprocedure der beskrives hos Lyons, vil jeg kalde den grammatisk styrede ellipse, eller ellipse slet og ret: En ytring antages at være grammatisk reduceret, og dets grammatiske struktur kan rekonstrueres ud fra anden grammatisk struktur i konteksten. Eksemplet er: – *When are you leaving?* – *As soon as I can.*

“The grammatical structure of the context-dependent sentence-fragment *As soon as I can*, and at least part of its meaning, can be accounted for by describing it as an elliptical, appropriately contextualized version of the utterance *I’m leaving as soon as I can.*” (Lyons 1977, 2: 589)

Eksemplet viser hvorledes den grammatiske opbygning af en tekstsætning (her som *wh*-spørgsmål) kan indeholde nøglen til rekonstruktionen af det reducerede syntagma og rammerne for dets funktion i sin ytring.

Det bliver emnet i det følgende at vise hvorledes denne formelle ellipsetype er utilstrækkelig til at dække alle forekomster af ikke-sætningsformede enheder. Det sker ved inddragelse af anden, pragmatisk teori og frem for alt ved analyse af konkrete samtaledata.

2.2. Det pragmatiske ellipsebegreb: Levinson og Johnson-Laird

Levinson (2000: 183-184) har et kort afsnit med titlen *Ellipsis Unpacking*, hvor han drøfter forholdet mellem lingvistiske regler og pragmatiske slutninger i tolkningen af ellipser. Jeg plukker tre af hans eksempler (14a, 14c og 14e i hans nummerering):

(4=14a) A: “Who came?”

B: “John” <came> (Relevance and I-implicature)

(5=14c)A: “Which side got three goals?”

Q-implicates: “Which side got three-and-no-more goals?”

B: “Tottenham Hotspurs” <got three-and-no-more goals >

- (6=14e) A: “They won’t visit Mary’s parents.”
 B: “Old grudge”

Eksemplerne (4) og (5) viser hvorledes den pragmatiske forståelse (‘the pragmatic construal’) kan følge anvisninger der ligger i kodede strukturelle træk i den sproglige kontekst:

“Supply the missing predicates from the preceding discourse context”.

Ås *wh*-spørgsmål indeholder strukturelle anvisninger på at finde de manglende prædikater. Tilsvarende gælder for (5) (hvor det i øvrigt vises at implikaturerne i sådanne tilfælde følger med). Derimod er der ingen strukturelle anvisninger i eksempel (6=14e). Her er der udelukkende tale om et pragmatisk slutningsproblem:

“In many structural loci, ellipsis is a fundamentally linguistic, rule-governed process, so that recovery of elided material can in fact be thought of as guided by syntactic and semantic principles. But it is clearly not true for examples like (14e) where complex reasoning and not rule application is involved in proposition recovery.” (183-184)

Pointen er at skelne mellem to hovedtilfælde (Levinson 2000: 189):

- “(a) the cases that are rule-governed (as in VP-deletion) and for which a semantic interpretation can be algorithmically provided; and
 (b) the cases that are pragmatically construed.

For the latter, we need a theory of subsentential phrasal semantics that will give us satisfaction conditions for sentence fragments. The satisfaction conditions can then be the input to the pragmatic component, which will yield a full proposition, the one elliptically expressed”. (189)

Der er altså tilfælde hvor **diskurskonteksten** ikke giver strukturelle instruktioner der kan følges ved den pragmatiske konstruktion af ytringen. Den strukturelle kodning må i sådanne tilfælde være knyttet til de ikke-sætningsformede syntagmer alene (‘sentence fragments’), og der kan i princippet laves en teori om kodningen af sådanne elementer per se. Dermed forbindes sådanne ytringer

til tekst på grundlag af en kombination af deres egne kodningsinstruktioner og samtalepartnerens viden om konteksten i øvrigt.

Levinsons formulering af hovedtilfældene (a) og (b) er på kanten af uklarhed. Efter hans formulering foregår der også en 'pragmatic construal' i tolkningen af (14a), meningen med (a) må være '... algorithmically provided as a basis for the pragmatic construal'. Punkt (b) er således ikke det eneste tilfælde hvor 'pragmatic construal' er i spil, og punktet burde nok formuleres fx: 'the cases that are pragmatically construed without structural instructions from the discourse context'.

Johnson-Laird (1983: 393-94) har lidt anderledes eksempler (min nummerering):

(7a) Person A: I wonder if they'll like me
Person B: I'm sure they will

(7b) (A vinkes hen til metaldetektoren i lufthavnen):
A: No, I refuse ø

I eksempel (7a) kan det elliptiske udtryk relateres til et sætningsformet udtryk med fuldt udfoldet verbalhelhed ud fra A's replik; men i (7b) er der ingen sproglig kontekst til A's ytring, som derfor må situationsforankres ved hjælp af en mental model af situationen. Dette er selvfølgelig Johnson-Lairds pointe, men fra en grammatisk vinkel er det vigtigt at understrege at kontekstualiseringen **også** foregår på grundlag af den lingvistiske kodning i A's ytring: brug af eksplicit performativ sætning med udeladelse af angivelsen af det propositionelle indhold. Verbalstammen er et performativ og har derfor en propositionel infinitiv som en del af sit valenspotentiale.

3. Status

Lyons' position kan kaldes tekstsætningspositionen. Ellipsebegrebet indfanget den sproglige kompetence der består i at vide hvornår man kan bruge sætningsfragmenter i en ytring. Det kan man når der foreligger grammatiske instruktioner om hvordan sætningsfragmentet skal rekonstrueres.

I eksemplerne med *hv*-sætninger (*wh*-clauses) får modtageren så at sige at vide af den sproglige kontekst hvilken lingvistisk struktur den elliptiske ytring bygger på, altså en slags omvendt tekstsætningsfunktion.

I et eksempel som *Du må gerne spise med, hvis du vil* (eks. Jørgen Schack) er den udeladte information grammatisk anvist i *hvis*-ledsætningen (*hvis* + modalverbum uden infinitiv, som angivelse af relevansgardering), nemlig at man skal udfylde med en verbalhelhed der findes i helsætningsresten. Dette eksempel svarer til den normale situation: Tekstsætningen angiver fx med anaforer, deiksis eller (her altså) markering af relevans, hvorledes dele af dens sproglige ytringskontekst kan forventes at se ud.

Den pragmatiske position lægger et andet ellipsebegreb oveni. Levinsons og Johnson-Lairds eksempler skal vise to slags ellipser, og i hvert fald Levinson bruger begrebet bredt: Pragmatisk styret ellipse udfyldes på grundlag af ikke-sproglig kontekstinformation og foregår ved slutninger ('complex reasoning').

Der er klart brug for den pragmatiske position. Men for at fastholde et veldefineret ellipsebegreb vil jeg foreslå at begrænse dets anvendelse til Lyons' tekstsætningsbaserede begreb. Her består sprogbrugerens indsats i at identificere kontekstens sproglige instruktion, følge den og tjekke at resultatet er kontekstuel og intentionelt fornuftigt.

Det pragmatiske begreb forudsætter at udfyldningen foregår ud fra underbestemte ytringsudtryk, sådan som i de diskuterede eksempler. Denne form for eksempler viser et særtilfælde af pragmatisk inferens som sådan, og jeg vil derfor holde dem ude fra ellipsebegrebet.

Brink & Schack (2014) understreger den vigtige forudsætning at ellipse må forudsætte synonymi mellem det elliptiske udtryk og den ikke-elliptiske pendant. Det betyder at eksempler som *Er taget til stranden* og *Glæder mig til at se dig* (2014: 64) er ellipser fordi subjekt og sproghandlingsramme kan konstrueres entydigt: *Jeg er taget til stranden* og *Jeg glæder mig til at se dig*. Derimod vil jeg anse eksempler som (7b) ovenfor og som *Må ikke berøres* og *Omrystes før brug* (2014: 63) for at være i gråzone. Den grammatiske struktur kan konstrueres formelt: "Indsæt et subjekt med en subjektsreferent", men subjektsreferenten kan kun bestemmes ud fra konteksten.

Jeg vil ikke føre denne diskussion videre i denne sammenhæng. Mit fokus er på størrelser i talesprog der ikke kan være ellipser. Når der kun foreligger underbestemte, ikke-sætningsformede udtryk, er der ikke noget argument for at det er sætningsfragmenter der skal udfyldes.

Her er der faktisk en uklarhed i Levinsons beskrivelse. Han taler dels om bestemmelse eller genopretning af propositioner ('proposition recovery'), dels om enhederne som sætningsfragmenter ('a theory of subsentential phrasal semantics that will give us satisfaction conditions for sentence fragments'). Intet peger på sætningsfragmenter, og den målestok der er mangelens forudsætning ("Supply the **missing** predicates"), er ikke komplette sætninger, men forståelige ytringer hvis propositionelle indhold kan rekonstrueres kontekstuel.

Det er ud fra dette perspektiv vi går videre. B's replik "Old grudge" kan nok udfyldes som en sætning, men der er flere muligheder (*this is old grudge; what you hear, is old grudge; this is due to/comes from old grudge osv.*). Propositioner kan selvfølgelig få sætningsudtryk, men de skal ikke.

4. Per Linell: *Approaching Dialogue*

Per Linell begrebsliggør forholdet mellem sproglig struktur og ytringer i faktisk samtale ud fra Rommetveits (1972) begreb om betydningspotentiale ("meaning potential").

(...) "for the competent language user, language and discursive practices are interdependent (...) Structure and discourse can also be construed as 'potential' vs. 'actual'; linguistic items are associated with meaning potentials, whereas in situated discourse we encounter the actual meanings made by people who communicate in real life." (1998: 5)

"The central idea behind the notion of meaning potential is that no word or grammatical construction has a completely fixed meaning (or function) that is actualised in all its usage events, but instead, the meaning potential is a (structured) set of affordances for sense-making that combines with contextual factors to yield situated meanings in different ways in different situations." (2009: 99)

Betydningspotentialets kerne er de sproglige enheders polysemi, eller *affordances*, som det kaldes med en term fra Gibson: alternative eller overlappende muligheder der kan realiseres som forskellige meningsbærende handlinger. Linell lægger vægten på forskellene og på samspillet med konteksten, men begrebet betydningspotentiale peger også på konventionelle rammer og dermed

på et strukturelt niveau. Når man taler om syntaktiske enheder, skal begrebet betydningspotentiale indfange at syntagmatiske enheder har en indholdsside, forstået som konventionelle rammer for hvilke forskellige meninger de kan få i sprogbrugen. Jeg deler det synspunkt at man skal undgå et vagt ellipsebegreb, og at reduktion til sætninger ikke giver mening; men hvad træder i stedet? Linell skriver:

“However, it seems reasonable to argue that basic grammatical constructions are fitted to such chunks of talk that are routinely created as talk and thought are incrementally laid out in real, partly unplanned discourse.” (1998: 29)

Her dukker problemet op i ny form med formuleringen ‘fitted to such chunks of talk ...’. Forholdet mellem grammatik og sprogbrug beskrives som en tilpasning der finder sted som en del af parole-processen. Men hvad er ‘basic grammatical constructions’ som udgangspunkt? Det kan nok være sætninger, men må jo også kunne være noget andet.

Linell har især behandlet ikke-finitte konstruktioner med reaktiv metafunktion som *flytta å flytta* (*x och x*), der anvendes i samtalsforhandling om den rette mening (se 2009: 100 ff.) til at udtrykke reservation over for et ordvalg i en anden ytring. Han skelner generelt mellem konstruktioners interne og eksterne syntaktiske betingelser³, med vægten på de sidste. Vi skal ikke gå ind i en detaljeret drøftelse her, men de eksterne betingelser må have paralleller i Lyons’ tekstsætningsbegreb. I den følgende diskussion kommer jeg ind på lignende betingelser med et skel mellem anaskopisk funktion (bagudsyn) og kataskopisk funktion (fremadsyn).

5. Ikke-finitte prædikationstyper

Levinson omtalte de ikke-finitte enheder som størrelser der i konteksten skal kunne bestemmes som en proposition. Dette betyder at vi har brug for enheder der kan fungere som argumenter og prædikater. Levinson omtaler

---

3 Der skelnes mellem tre slags eksterne betingelser: krav til forudgående ytringssegmenter, til efterfølgende ytringssegmenter og til andre træk i den aktuelle ytring. Det drejer sig om krav til den sproglige kontekst, eng. co-text (2009: 103).

ikke i den pågældende sammenhæng at der også skal kunne bestemmes en illokutionær værdi, og at vi dermed har brug for illokutionære rammeangivelser ('illocutionary force indicators') og andre operator kategorier (partikler, sætningsadverbialer), men det er vel ukontroversielt.

Afsnit 5. er bygget således op:

- 5.1. Ikke-finit prædikation uden angivelse af argument
- 5.2. Nominalhelheder i deskriptiv funktion
- 5.3. Sideordning med ikke-finit prædikation
- 5.4. Anaskopisk ikke-finit prædikation
- 5.5. Kataskopisk funktion

5.1. Ikke-finit prædikation uden angivelse af argument

Eksempel (8) viser forskeren der giver informanterne instruktioner om hvordan de skal agere under dataoptagelsen. *Berfin* er et proprium og danner dermed en nominalhelhed der kan fungere som både argument og prædikat, det sidste i prædikativkonstruktioner. Det skal her tælle som sproghandlingen 'at sige hvad man hedder' = 'at sige sit navn' = 'at sige hvad navnet er'. Vokativ funktion og deskriptiv funktion er dermed udelukket, selv om de indgår i betydningspotentialer. Nominalet er prædikat, men den grammatiske struktur kan ikke i øvrigt udledes af nogen grammatisk opbygning i det foreliggende koblede par (adjacency pair).

- (8) **XAS**
 du skal lige #
 huske at sige **XAS**
 dit godt #
 navn >
 også godt #
 # **AEB**
 BFG ha
Berfin! <LML: [rømmer #
 sig] #> **AOE**
 ha # <BFG: # sådan>

Indholdsstrukturen er (9):

(9) sige sit navn [Prædikant (x)]

Men XAS' replik muliggør ikke sætningsrekonstruktion til (10), for eksplicite performativer har deres egen institutionelle semantik der ikke passer i den foreliggende kontekst:

(10) jeg siger (hermed) mit navn Berfin

I XAS' respons *godt* har vi et prædikant der kan fungere som prædikativ, som attribut og som mådesadverbial. Konteksten viser at vi har at gøre med en funktion af *godt* som prædikativ metakommentar ('du har opfyldt forventningen'), altså en vurdering af informantens svar. De andre dele af potentialet udelukkes. Det kan ikke være mådesadverbial, for meningen kan ikke være 'du sagde dit navn godt'; det kan heller ikke være vurderende prædikativ på objektive niveauet, for meningen er ikke 'det er godt at du sagde dit navn'.

Hvis man simpelthen registrerer denne forekomst af *godt* som en separat leksikalsk helhed, som man måske kan være fristet til i nogle former for samtaleanalyse, taber man den grammatiske pointe på gulvet: Ytringen *Godt!* er konstrueret som ikke-finit og er derfor syntaktisk og semantisk underbestemt. På fodboldbanen kunne man høre *Godt, det der!* om måden Christian Eriksen skruer sit frispark på; *Godt!* kan også være min vurdering af en students oplæg.

Replikken *Sådan!* er en tilsvarende metakommentar med meningen 'du har med succes fulgt reglerne'. Vi kan her bestemme det som pronominalt mådesadverbium i syntagmet (11):

(11) [(x) [(prædikant) *sådan*] (y)],

Dertil hører at det er anafor til det propositionelle indhold i 'Berfins' replik; men pointen er at dette syntagme er underbestemt over for en forskel mellem aktiv og passiv sætningskonstruktion som i *Sådan skal det gøres* og *Sådan gør man det*.

5.2. Nominalhelheder i beskrivende funktion

Eksempel (12) viser nominalhelheder der må konstrueres som propositioner i konstative ytringer. AEB's ytringer indeholder to forekomster:

(12) LML synes bare vi tager {<i>siges</i> <i>leende</i>} <AOE: ha> et! <AOE: ha> billede ad # gangen! måske {<i>siges</i> <i>leende</i>} <AEB: <u>klassikeren</u>> LML ha #	AOE øh AEB <u>nøgenløb</u> # på Roskilde # ha <AOE: mm #>

Ytringen *klassikeren* har flere sætningsalternativer. Nominalhelheden *klassikeren* kan svare til både direkte objekt og et prædikat: *Du foreslår klassikeren/Vi tager klassikeren/Det er klassikeren* osv. Tilsvarende gælder for *nøgenløb på Roskilde*, der enten kan være: *billedet forestiller nøgenløb på Roskilde* (direkte objekt) eller: *det er nøgenløb på Roskilde* (prædikat).

5.3. Sideordning med ikke-finit prædikation

I eksempel (2) indgår sideordningshelheden (13):

- (13) Det er en kæmpe blomster-halløj og så hans kiste i guld

Den ikke-finitte prædikation⁴ *så hans kiste i guld* beskriver eksistens eller identitet i en situation. Men der er ingen kodet kontekstuel angivelse af hvordan den i givet fald skulle udfyldes. Også dette syntagma er underbestemt, nemlig over for forskellen mellem mindst tre forskellige sætningskonstruktionstyper

- (13a) og så er der hans kiste i guld (tetisk prædikation)
(13b) og så er det hans kiste i guld (identitetsprædikation)
(13c) og så: hans kiste er i guld (beskrivende prædikation; *så* er interjektional)

Eksempel (14) har sideordning af to ikke-sætningsformede enheder med en sætningsformet (det drejer sig om et bizart ferievalg: at tage til Phuket umiddelbart efter tsunamien i 2004 og anbringe sig som strandturist midt katastrofen):

⁴ Det kan muligvis ikke udelukkes at (13) også kan tolkes som simpel sideordning af nominaler, jf. *Ole og så Lars, dem kan vi altid spørge*.

(14)	øh men <u>omgivelserne</u> og # du er # <AEB: ja #> <u>og så s-</u> <u>#</u>	<u>folk der sådan</u> <u>#</u> <u>render rundt</u> <u>uden hjem</u> <u>og så ligger du</u> <u>der og hygger dig</u>

De to første enheder er *omgivelserne* (nominalhelhed som prædikation) sideordnet med den ligeledes underspecificerede prædikation *og så folk der sådan render rundt uden hjem*. Vi kan forstå (14) som (14a) og (14b), men ikke begrunde et formelt valg mellem mulighederne:

- (14a) der er omgivelserne
man ser omgivelserne
- (14b) så er der folk der sådan render rundt uden hjem
så ser du folk der sådan render rundt uden hjem

I hverken (13) eller (14) kan der således argumenteres for ellipse i snæver forstand.

5.4. Anaskopisk ikke-finit prædikation

De eksempler vi har set indtil nu, har været eksempler på kommunikativ tilbagemelding (feedback) eller på prædikationer der skal konstrueres med konstativ funktion. I (15) og (16) vises eksempler på ekspressive sproghandlinger.

(15)	BFG han havd:e # sådan <AOE: nå> tatoveringer alle mulige steder altså # tatoveret sine læber mere røde #	på den måde ja <BFG: # og sådan> # BFG og hårgårnsen så det ikke lignte <AEB: ja> han havde en hårgårnse og sådan: # <AOE: # nja> AEB <u>så fucked</u>

AEB

nåh

ja # <AOE: # nåh

AOE

#

AOE

ja

Ytringen *så fucked* består af et ekspressivt prædikat *fucked* med gradsadverbiet *så* som operator. Den er som de øvrige analyserede eksempler underbestemt i forhold til syntaktisk sætningskonstruktion og er ikke elliptisk: *han er så fucked; det er så fucked; at høre om ham er så fucked; det er så fucked en tatovering.*

Adverbiet *så* kan låse både en sætning og en ikke-sætningsformet ytring til performativ funktion, jf. *Der var saa deiligt ude paa Landet*. Ytringen er altså kodet som ekspressiv, og det betyder at prædikatet skal have skopus over et præsupponeret konstativt indhold. I det følgende vil jeg kalde skopusfunktioner for **anaskopi** (bagudsyn) hvis skopus' retning er mod den forudgående tekst, og tilsvarende for **kataskopi** (fremadsyn) hvis den rettes mod den følgende tekst.

Det er en kodet instruktion **at** der skal findes et tekststykke som prædikatet binder, men den faktiske bestemmelse af den skopusramte tekst er ikke kodet. I eksemplet kan det være hele beskrivelsen af Michael Jacksons tatoveringer, men det kan også være specielt den udflydende hårgrense der fremkalder AEB's aversion.

I (16) er det anaskopiske prædikat *hvor grineren* bygget op på samme måde som i (15), med en gradsoperator på prædikatet. Det viser hvordan ikke-finite ytringer kan udvides med interjektionaler, som alle andre ytringer: **ej** [hvor grineren].

(16)

BFG

er der nogen af jer der har

<AOE: raffi>

set det

#

du

havde set det # <AOE: ja

jeg har sgu>

AOE

set det

#

det er øh

skidesjov # <AEB: ej hvorgrineren>

#

ja

ja # <AEB: # jeg har>

AEB

heller aldrig

set det

Anaskopi er ikke bundet til ekspressive prædikater, men findes i materialet også i konstative metaytringer, jf. (17), hvor AOE erklærer sig fuldstændig enig med LML's replik. Underbestemtheden er mellem fokusadverbialkonstruktion eller prædikativ konstruktion: *det er præcis sådan; ytringen/du er præcis.*

- (17) <LML: # men det er jo altid>
LML
 ham der
 den samme der
 vinder # <AEB: # [rømmer sig] #> <AOE: # ja>
AOE
præcis

5.5. Kataskopisk funktion

Ikke-finitte ekspressive prædikater kan også have kataskopisk funktion, altså pege fremad i teksten. I de følgende eksempler sikres kataskopien gennem syntaktisk konstruktion, men der er næppe noget i vejen for at antage at kataskopi kan forekomme uden. I (18) er den syntaktiske konstruktion en *hvis*-sætning, en angivelse af at den ekspressive ytrings propositionelle indhold ikke er et faktum, men en hypotetisk antagelse.

(18) <AEB: # er det {siges leende} > eller hvad # <AEB: den samme! {siges leende} > AEB der vinder # ... AOE ja det er det vist <LML: ja ja #> <AEB: # ej>	AEB hvor fedt {siges leende} # AOE ja {siges leende} AEB <u>ej hvor</u> <AOE: ha> <u>synd!</u> for <AOE: # ha> <LML: # jamen man man> ham <u>hvis han</u> {siges leende} <AOE: ha> <LML: jeg tror> <u>lige pludselig taber</u>

Den syntaktiske underbestemthed vises i de to sætningsrealisationer *ej hvor det er synd for ham/ ej hvor er det synd for ham.* At modbevise underbestemtheden

kunne ske ved at man fandt betydningsrestriktioner der var fælles for det ikke-sætningsformede udtryk og den ene af sætningerne, men ikke for den anden sætning.

Eksempel (19) skal vise kataskopi etableret gennem relativkonstruktion. Emnet er oplevelser i Thailand under tsunamien, og LML siger udlagt: *jeg kendte faktisk nogle der var [altså i Thailand under tsunamien/LH]), rigtig rigtig godt, som også øh flygtede op i bjergene og sådan sad og sked ved siden af aberne og sådan-agtig.* Det sidste *-agtig* er et eksempel på talesproglig regrammering (eng. regrammation, se Andersen 2006: 251) af suffikset *-agtig* til konstituentsuffiks, her til den nærmeste udfoldede verbalhed (læs VH = verbalhelhed). Om *agtig*, se Therkelsen (2009) og Gregersen & Christensen (2013).

[[_{VH} sådan sad og sked ved siden af aberne] og [_{VH} sådan]]-agtig

Meningen er ikke en påstand om hvad disse venner faktisk har gjort, men at give et formentlig fiktivt, men illustrativt eksempel på karakteren af deres oplevelser.

(19) (LML) jeg kendte <AEB: # ja #> faktisk nogle der var rigtig <AOE: # er det rigtig #> rigtig godt som også øh # flygtede op i bjergene og s:ådan # sad og sked ved siden af aberne og sådan agtig <u>virkelig!</u> <AOE: nej> <AEB: åh>	nej <LML: <u>virkelig</u>> <u>den</u> <u>der sådan</u> <AOE: årh #> # <u>hvor man har det</u> <u>sådan lidt</u> # wok du har bare oplevet # dit livs ... LML big tim:e # vilde <AEB: ja #> <AOE: # ja> experience

sådan <AEB: nej>

AEB

nej nej nej

Kataskopien etableres gennem pronominal kataforer, men det samlede syntagma har et gradsadverbialt *virkelig* som yderste (ekspressive) operator, altså som (20) og (21).

(20) virkelig [sådan [proposition]]

Denne potentielle struktur undergår reparatur og afløses af en anden (21):

(21) virkelig [den der sådan [hvor man har det sådan lidt [*helsætning]]]]

Eksemplet har indbygning af en helsætning (GDS XVII § 1) med venstreinterjektional: *helsætning = [*wok* [*du har bare oplevet dit livs big time vilde experience*]]. Det giver ikke mening at insistere på en sætningsudfyldning af det øverste hierarki, for hvordan vælger man tvingende mellem prædikativ konstruktion: *det var virkelig den der ...*, transitiv konstruktion: *de har oplevet virkelig den der ...* og endelig middelbar konstruktion: *de løb ind i virkelig den der ...*

6. Opsummering

Man vil i en sprogvidenskabelig sammenhæng stå sig ved at vælge et entydigt ellipsebegreb svarende til Lyons'. Dette begreb præciserer ellipse så det kun bruges om ikke-sætningsformede helheder hvis sætningsstruktur kan afgøres ud fra grammatiske instruktioner.

Ikke-sætningsformede udtryk der må udfyldes rent pragmatisk, er ikke elliptiske, men det er heller ikke sætningsfragmenter. Dette synspunkt svarer til Per Linells og er foreneligt med Brink & Schacks (2014). Også Jensen (2015) bygger på det.

Eksemplerne i afsnit 5 viser at nominale, prædikative og adverbiale helheder kan danne ytringer alene. Sådanne helheder har et betydningspotentialer der ikke normalt kan reduceres til en enkelt mulig anvendelse eller til et enkelt muligt sætningsformet udtryk. De kan således ikke indordnes i et rent

sætningsgrammatisk koncept, men må beskrives som ikke-sætningsformede ytringshelheder. Ved analysen er det som altid vigtigt at skelne mellem:

- den faktiske mening i konteksten,
- de ydre grænser for tegnenes anvendelse og
- de hovedfunktioner betydningspotentialet positivt muliggør.

Henvisninger

- Andersen, H. (2006). Grammmation, regrammmation, and degrammmation, *Diachronica* XXIII: 2, 231-258.
- Brink, L. & J. Schack (2014). Tale er sølv. Om begrebet syntaktisk ellipse, *Danske Studier*, 45-75.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- GDS = Hansen, E. & L. Heltoft.
- Gregersen, F. & T. Karoli Christensen (2013). Helt vildt Henrik Jørgensen-agtig og andre nydannelser af samme slags-agtig-hed, i S. Borchmann et al. (red.) *Gode ord er bedre end guld. Festskrift til Henrik Jørgensen*, Aarhus: Aarhus Universitet, 183-198.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog I-III*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Jensen, E. Skafte (2015). Subjektellipse eller informationsstrukturel organisering i sms, i Inger Schoonderbeek Hansen & Tina Thode Hougaard (udg.): *15. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, Århus 2014, Aarhus Universitet, 51-68.
- Johnson-Laird, P.N. (1983). *Mental Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levinson, S.C. (2000). *Presumptive Meanings*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Linell, P. (1998). *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Linell, P. (2005). *The Written Language Bias in Linguistics: Its Nature, Origins and Transformations*. London: Routledge.
- Linell, P. (2009). Grammatical constructions in dialogue, i A. Bergs & G. Diebold (red.) *Context and Constructions*. Amsterdam: John Benjamins, 97-110.
- Lyons, J. (1977). *Semantics* 1-2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1981). *Language, Meaning and Context*. Bungay: Fontana Paperbacks.
- Rommetveit, R. (1972). *Språk, tanke og kommunikasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Therkelsen, R. (2009). Om *agtig*, i K. Farø et al. (red.) *Sprogvidenskab i glimt. 70 tekster om sprog i teori og praksis*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 57-62.

